

תשובות רש"י

בשלושה חלקים

מכונסות מתוך כתבי יד וספרי ראשונים
עם מבוא והערות ומפתחות

ס א ת

ישראל ש. אלפנביין

רב ואב"ד ברוקלין נ. י.

ונלוו לו לבסוף הערות

ס א ת

ר' לוי גינצבורג

הוצאה לאור והפצת ספרים

"יהדות"

ט"ו שנים) שנכלעו שנות הכן בשל אביו, והעמידום רבות מסידרי) העולם על ידי שמיטין ויובלות, שמנו שבועה עשר יובלות משנכנסו לארץ עד שיצאו. ואע"פ שבטלו היובלות משגלו שבט ראובן ושבטים שבעבר הירדן, מנו יובלות לקדש שמיטין ועל ידיהן עמדו על אמיתות סך החשבון. ועוד סמכו על המקרא שכת' (בראש שנה בעשר לחודש ארבעה עשרה שנה אחרי אשר הוכתה העיר. ואם תחסר שנה או תוסיף שנה לא תמצא היובל בארבעה עשר לחרבן הבית. ואף שבע שחלקו) מן המקרא הזה הוברר להם, וכל שכן שיש לסמוך עליו בחשבון השנים:

(קצור שבה"ט 35)

סי' כ'

מצאתי בשם ר' חננאל: שאלתם הנח להם לישראל שיהו שונגין ואל יהו מזידין. והוקשה לכם מה נעשה לבמה מקראות שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך, ואתה כי הזהרת רשע, ולמוכיחים ינעם. [על הגליון: השיב:] אמת כי נצטוו ישראל להוכיח זה את זה כמו שפצינו הנביאים והכמים אחר יחיד ואחד צבור, ואם אותם מזידין ועוברין על דברי תורה, יוכתום ויקלעום ויסרטום ויתלשום. להחזירם לפוסק, ואז אם לא ישמעו ואתה את נפשו הצלת ואף השונגין שאינם

[ושאל] הנח להם לישראל) מוטב שיהיו שונגין ואל יהיו מזידין. והוקשה לו מה נעשה בכמה מקראות) ואתה הזהרתו) ולמוכיחים) ינעם. אמת נצטוו הנביאים והחכמים להוכיח את ישראל אחד יחיד ואחד צבור, ואם יראו אותם עוברים) על התורה

כ': תזכר זו הנויהסת לרש"י [ואולי אינה לו כ"א לר"ה] הונלה נחופ"ו ס"ז ע"ג 6 [=קק"ה 43 =תר"כ ע"ג 8-9]; ונפרדס נ"ט ע"א [פע: 77 ז"ז"ה] נשינויים קליס. אונס נקור שנה"ל (כת"י הסמילר) ס"י נ"ז 355-366; ונשנה"ל ה"ז כ"י לק: ס"י ו"ז [=הסגלה שנה ז' חזרת ל' סוף ע"ג 90] נשם: "וואלתי נשם ר' חננאל שאלתם", ולכל המקורות שזין רש"י נזנול להאורה ז' 157 לריך להוסיף ג' מקורות הנ"ל.

16 ובנוגע לט"ו שנים הללו שנמנים לאמציה ולעוזיהו השווה מש"כ רש"י במלכים ב' י"ד ד"ה וינס, והובא בחוב"מ דף ס"ה: 7) השווה לעיל אות 3. 8) ס"ס הוא וצ"ל: בראש השנה בעשור לחדש בארבע עשרה שנה אחר אשר הנחה העיר [יחזקאל ס': א']. 9) בנדפס: שחלקומן. כ': 1) הוספתו זה ע"פ הסברא: פרס: ושאלתם: קצובה"ט: שאלתם [=ושאלתם]. 2) ביצה ל' ע"א. 3) ב"י סמ: ופע: הנירסא יותר שלימה: לבמה מקראות, הוכח תוכיח וכו'. 4) ס"ס הוא וצ"ל: ואתה [כי הזהרת רשע]: יחזקאל נ': ו"ט: וכ"ה שם. 5) משלי כד: כ"ה. 6) ב"י סמ: השיב, אמת כי נצטוו ישראל להוכיח זה את זה כמו שפצינו הנביאים והכמים. 7) שם: ואם אותם מזידין ועוברין על דברי תורה.

מזידים" (יוכיחום ויקללום יסתרום) ויתלשום ואף" (לסבכם בעריבים) ומעם כבושים להחזירם למוטב. ואף אם לא ישמעו" אתה את נפשיך הצלת. ואף את השוגגין" ע"י שאינן יודעין שהדבר אסור. ואם יודעין יחזרו" בהם. אליהם" להזהירם את החקים את התורות ואת דרך" הטוב אשר ילכו בה. אך" המחזיקים התיר בדבר אסור ופשט התירו בעיניהם. ואם נודיעם לא ישמעון שיורו" בו התיר לעצמן מאחר

שהחזיקו בו. כגון הני נשי" דיתבן אפומא דלחייא, שדבר התיר הוא אלא מפני הכנסת החפץ המתגלגל אם נאסר עליהן לא ישמעו להם יאמרו" והירין אנו מהכנים המתגלגל והמספקות" וצעדן ואשייאן" ותוספות יום הכפורים שהם יושבים" בעוד היום גדול ומעודתן מושכתן. ואין" הכל זהירין להפסיק ובקיאין להבחין. שאומרין עוד יש שעות" עד" שרואין קרוב להשיך. ואם יודעין" יעברו עליהן יפה" השתיקה דלא להענישם על המזיד. ואין זו דומה לרואה את חבירו עובר מזיד" שנצטוו למחות. ואפילו" אין מקבל כמו שכתב" וממקדשי תחלו.

(8) = עוברים ומזירים על התורה. ותיקנתי זה ע"פ הפרש. (9) כ"י ס: ויכרסוב: קק"ה: יסתרום ובפרש: יקללום ויכחום ויכחורום ויתלשום. (10) מאמר זה ליתא בכ"י ס: (11) = ברכרים נעים. (12) כ"י ס: ואו אם לא ישמעו: פע: ואף אם לא ישמרו. (13) שב: ואף השוגגין שאינם יודעים. (14) שם: ואם היו יודעין היו חוזרין למוטב: פע: יהירין למוטב. (15) צ"ל: [=עליהם] להזהירם. וכ"ה בפע: כ"י ס: עליהם מוטל להחזירם ולהזהירם. (16) שם: ואת הדרך אשר ילכו בה: פע: ודרך הישר והמוטב. (17) פע: אי את המחזיקים. (18) מאמר זה פו. שיורו בו" עד. לא ישמעו להם" כולו נשמס בפרש (19) ביצה ל" ע"א. (20) קרי: ויאמרו: פע: בטעות: כי יאמרו זה ירין אין [קרי: והירין] אנו מהכנים [=מהכנים] המתגלגל. (21) פרש: וכן המספחות והמספקות ונערס מסיאב וראה פע' רף צ"ז אות קט"ו וקט"ז. (22) ביצה שם. (23) פע: שהו מסובין. (24) כ"י ס: והכל זהירין. (25) [=שהות כיום]: ותיקנתי זה ע"פ פע' וכ"י ס: ואם נודיעם יעברו עליו: פע: ויאמרו זה ירין אין [קרי: והירין] אנו מהכנים [=מהכנים] המתגלגל. (26) כ"י ס: עליהם מוטל להחזירם ולהזהירם. (27) שם: ואם מודיעם יעברו עליו: פע: ואם נודיעם יעברו עליו: פע: ויאמרו זה ירין אין [קרי: והירין] אנו מהכנים [=מהכנים] המתגלגל. (28) שם: סוכה השתיקה. (29) שם: ומזיר שנצטווה וע"י תר"כ צד 11 מה שהאריך כב בהערותיו. (30) שם: אם אינו מקבל. (31) יחזקאל ס': ו' קק"ה בטעות: ומקדשי.

דהתם" כי לא מחינן בהן נמי עונש מזיד ומחינן בהן דלמא צייתו:

סי' כ"א

ושאל: כה אמר למשיחו' מי הוא המשיח אשר קבל' המלך על כורש.

לא פירש הביבי' מה הוקשה. אם פירשו לו על משיח העתיד לגלות במהרה בימינו. אם יאמר שמא בימי ישעיה עדיין לא' גולה, אף כורש לא היה בעולם ונתנבא עליו:

סי' כ"ב

ושאל: איכא בינייהו' יום הכפורים שחל להיות אחר השבת וכולו. והוקשה לו מאי שנא יום הכפורים דנקט. אלא מאי לנקוט, אי נקט יום טוב אכילת ירק שלו בו ביום הוא. וליכא למימר אי קמתבעי להו לאורתא. וכי תימא אפשר בחמימא מסקנא היכי מוקי לה. ושהקשה עוד בה היכי דחינן יום הכפורים ומועדות משום אכילת ירק. הכתוב מסר קדוש המועדות ביד חכמי ישראל אף אם הם מזידין ומוטעין', וכל שכן מתוקנין, ואפילו לעבר את השנה כולה בצורכי הבריות שמר' אביב, עבר חודש הסמוך לאביב שיבא אביב בזמנו'. ואם תאמר צורך גבוה'

כ"א: הופ"מ סי' ח' ע' 7-6 [קק"ה ח' = תר"כ ע' 9]. והשוה כלי יקר לישעיה מ"ה: ח', ומנול להאורה ריש נ' 158.
כ"ב: חופ"מ סי' ט' ע' 7 [קק"ה ח' 5. = תר"כ ע' 9].

(32) כ"י סמ: שלא מיחו בהם עונש מזיד עליהם: פע: מתיבו בהו נמי עונש מזיד עליהו ומחיבו בהו דילמא צייתו. והראב"ן סי' של"ז, ושם סי' שנ"ד אומר שבאיסור חמור מחויב להוכיחם, ואף אם לא ישמעו. ועי' מה שהעיר על זה ר"ף נינצברג ב.קונטרס האחרון: להראב"ן להנאון דא"ף ראשקעס (ג). (33) מה בעם [לפי העתק א. מ.].
כ"א: (1) הנירסא באז מקוטעת וצ"ל: בה אמר י"י למשיחו לכורש [ישעיה מ"ה: א'].
(2) כוונתו למאמר רב נחמן במנילה י"ב ע"ב: אמר הקב"ה למשיח, קובל אני לך על כורש וכו'. (3) ראה מש"ב ע"ז בסבואי. (4) וראה ישעיהו מ"ה: א': וקובץ תשובות הרמב"ם ת"ב ו' ע"ד.
כ"ב: (1) ר"ה ב' ע"א יהירושי הריטב"א שם. ועי' במאירי ביצה ו' ובתורת ארם להרמב"ן סוף ענין: מי שמתו פוטל לפניו (תר"ב 15). (2) ר"ה כ"ה ע"א. (3) שמור את הדש האביב (רברים ט"ז: א'). ספרי ראה ט"ז, ר"ה כ"א ע"א ור"ת שם. ומנהדרין דף י"ג. (4) שמור אביב של חקופה שיהא בחודש ניסן (ר"ה כ"א). ור"ח שם: שמור חרשו של אביב שתהא נוספת בו. (5) ובנדפס: נבוהה.

זה משום עומר, הרי עומר מיהודה בא (ומעברים על עבר הירדן והגליל). ואף שלא להמריח על מכיאי ככורים לאחר עצרת מעברים (על פיהת האילן, וכל שכן עיבור ההודש יום אחד. ואכילת ירקות) צורך עניים ועשירים שנצטוו להתענג בחג ולשמוח:

סי' כ"ג

(או"ו ח"א סי' תע"ט)

כבר שאלו (לרבר זה לרבינו שלמה זצ"ל והשיב: ששאלתם 2) על דווע והלחיים והקיבה, למה לא נהגו ליהנם לכהן, והרי משנה שלימה שנהגו בפני הבית ושלא בפני הבית והנהגו בהם אמוראי בתראי.

נאמנים עלי דבריכם מי ימחה ביד הנותנים, אלא כל הנותן תבא עליו ברכה. אבל נהוג העם בר' אלעי דאמר עליהם ועל ראשית הנו שאינו נהגים אלא בארץ, כדתניא (12) בפרק ראשית הנו: ר' אלעאי אומר סתנות אינו נהגין אלא בארץ, וכן היה ר' אלעאי אומר ראשית הנו אינו נהג אלא בארץ, ורקשיא לפר ר' אמר רב נחמן בר יצחק נהוג עלמא בר' אלעאי בראשית הנו אבל בסתנות לא אבר. בימי רב נחמן בר יצחק לא נהגו

וששאל: על הזרוע והלחיים והקיבה למה לא (נהגין בהן, והרי משנה שלמה) שנינו נהגין בפני הבית ושלא בפני הבית, ונהגו בהן אמוראי (אחרונים, והעיד) באיגרתו על (רבנו הקדוש זצ"ל שלא מוחה בידו מליתנם. נאמנים עלי דבריו, ומה) זה ימחה בידו, הנותנין עליהם תבא ברכת טוב. אבל (נהגו כר' אילעי) שאמר עליהן ועל ראשית הגז שאין נהגין אלא

כ"ג: חופ"מ סי' י' [=קק"ה ז"ל 5 =תר"כ ע' 9-10]; או"ו ח"א סי' תע"ט ופרדס סי' נ"ט [=פע: ע' 98] נכמה שינויים; מרדכי חולין פ"ז סי' תשל"ו וסי' אגודה חולין סי' קנ"ז נקיטור נמרץ ממקור יותר עתיק זל"ז; וליתא נמה"ו לא נכת"י סמ: ולא ננדפס ונס לא זכ"ל סי' ס'. ועיי' פרש"י שנת י' ונס חולין קל"ו, טו"ד סי' ס"א נס רש"י, הנהגות אשירי חולין פ"ז, שו"ת אצקת רוכל סי' י', ונ"ש ח"ג ע' 476 ושס ע' 45:

- (6) סנחות פ"ג ע"ב. (7) תר"כ בטעות: מעברים. (8) עיי' ר"ח למפוזים פ"ד ע"א זכ"ה כ"א ע"א. וראה ביצה ח' ע"ב ובתראי הני' בטעות: ואכילת ירקות.
- כ"ג:** (1) או"ו שם: ומצאתי להם סמך וסער טוב שכבר שאלו וכו'. (2) וששאלתם (פע: 98, סדרני ואגודה שם): וששאל (חופ"מ שם). (3) נהגו בהם (פע:); נהגו ליהנם לכהן (או"ו): נהגין בהן (חופ"מ). (4) חולין ק"ד ע"א: ובאו"ו הני': והרי משנה שלימה שנהגו. (5) או"ו: אמוראי בתראי. (6) ומאמר זה מן "העיר" ער, נאמנים ליתא בא"ו. ובפרדס: והעידו. (7) פע: של רבינו הקדוש. (8) ס"ס הוא וצ"ל (=ומי זה). ותיכתי זה ע"פ הני' בפע: ומי זה ימחה בידו. ובאו"ו: מי ימחה ביד הנותנים. (9) פע: הנותניו תבא עליהם ברכת טוב: או"ו: אלא כל הנותן תבא עליו ברכה. (10) או"ו: נהוג בהם. (11) פע: דרכי אליעזר (וט"ס הוא).

סי' כ"ה

לאילוף המסובל (ומסובל בגלות) עיליות ותחתיות להבאיר להתאיר להתגדר להתפאר (זה דודי וזה רעי, לזה יאמר האדון אדונינו להרבות לו ימי נעמנים ולהחנימו כנמע) וגזע מפואר כאותו ואות נפשו (יצחק בר' יהודה התאב שמוע שקמ שלותו) ואמום ישכיל וידע:

על ניקור הצבי והאיל, על ידי היה מעשה וכבר הייתי יושב בביתו של ר' זכור למוב ונקרו לו איל לצורך סעודת שמחת בתו). וראיתי שלא נמלו (מן הירך אלא גיד הנשה לבד. ורבינו היה מתעסק בדברים) אחרים ולא הרגיש בדבר.

(קצור שבה"ל כ"י סמ 183)

עור תשובה שהשיב ר' יצחק בר' יהודה לרש"י ז"ל. על ניקור הצבי והאיל, על ידי היה מעשה בייתי [כהיותי] יושב בביתו של רבי ונקרו לו איל לצורך סעודת בתו. וראיתי שלא נקרו מן האיל כי אם ניר הנשה. ור' היה מתעסק בדברים אחרים ולא הרגיש בדבר. והיה לבי נוקפי אם אומרה שלא אהיה כמורה הלכה לפני ר', ואם לא אומרה, יבוא הדבר לירי איסור. אח"כ הסכמתי לשאול לר' בלשון שאלה:

איסור שומן של ניר הנשה וחלב של גירין [על הגליון]: ושאר גירין [האסורין משום חלב, אם צריך ליטול [אם נוהג בחייה] או לאיו. ואמר לי: וראי נוהג בחייה, וישראל קדושים הם ונהנו איסור ביו בחייה ביו בבהמה, וכו' שאר הגירין האסורין משום רם, וצוה למקור לנקר ירך של איל כמו ירך של שור:

(תמים רעים סי' קמ"ד)

מעשה היה בחתונת בתו של הרב רבי שלמה ז"ל (על נקור צבי ואיל)

כ"ה: חופ"מ ד"ט סי' י"ד 11 [=קק"ה 88 =תר"כ 14 =וליתא נתשו נכ"ל ד"ט סי' ס', י"ה סע"ד]; קלוד שנה"ל כ"י סמ: סי' י"ח י"ג ע"ג [=שנה"ל ח"ג כ"י חק: 388 =הסגלה שנה ל' חונרת י"ג] גלי הפתיחה והסתימה; לו"ה כ"י סמ: סוף 866 [=כ"י מ: סי' ס"ה =פר: 31-32]; האורה ח"ג 203; תחלו"ו ס"ט; לו"ה סי' תמ"ד; ותמים דעים להראנ"ד סי' קמ"ד.

כ"ה:

1) בסוכו אלופנא בתורה: ראה ברכות י"ז סוף ע"א. 2) עפ"י תמורה ט"ז ע"א. 3) הוופ"מ: להתפאר. 4) מרומן כאן שלא היה לרש"י בנים זכרים, ורכו מכרכו: להחנימו כנמע ונזע. 5) אולי צ"ל: =ואות [נפשי]. 6) =ואמנם: ולרעת יש"ש צ"ל: =ושלום תורתו 7) כוונתו לחתונת בתו של אחר מרכותיו של ר"י בר"י =ר' אליעזר הנרול או רנמ"ה. אמנם בתמים רעים להראב"ד סי' קמ"ד הובא מספר האורה [וליתא לפנינו לא בהאורה הנרפס ולא בפרדס]: מעשה היה בחתונת בתו של הרב רבינו שלמה ז"ל. ואולי שני מעשים היו שם. בחתונת בתו של רש"י היה מעשה והשיב [כדאיחא בתמ"ד שם]. וכשפנה רש"י בשאלתו אל ר"י בר"י, גם רבו הוריעו המעשה שהיה בחתונת בתו של אחר מרכותיו. ועי' אפסוכיצר במכוא לראביה ע' 404 אות 14, ושם ע' 311. ולכל המפורות שציון ר"י טילר [שם אות י"ג] צריך להוסיף: האורה, או"ה, וקצור שבה"ל. 8) קצשב"ה: שלא נקרו מן האיל כי אם ניה"נ: הל' קצ' כ"י ותיקאן שם: שלא נקרו מן הירך אלא ניה"נ בלבד. 9) קק"ה: בדבר אחרים.

והיה לבי נוקף, כי אם אומרה שלא אהיה כמורה בפני רבו, אם לא אומרה יבא הדבר לידי תקלה (י):
 ושאלתי לרבינו כלשון שאילה: איסור שומן של גיד הנשה אם נוהג בחיה אם לאו. ואמר לי: ודאי נוהג בחיה. ישראל קדושים נוהגו בו איסור בין בבהמה בין בחיה. ושאר ניריון האסורים משום חלב אין צריך ליטול מן החיה, לבד גיד הנשה ושמן של גיד הנשה. אבל נירים האסורים משום דם צריך ליטול ע"כ:

בחיה. ישראל קדושים נוהגו בו איסור בין בבהמה בין בחיה. ושאר ניריון האסור משום חלב אין צריך ליטול מן החיה, אך אותם האסורים משום דם. וצווה למנקה לנקר ירך של (י) איל כדרך (י) שמנקרים ירך של בהמה. וחמורו (י) בחסדו וטובתו יבקש עלי רחמים ועושה רצון יראיו ירבה שלומו ושלום תורתו עדי עד:

פי' ב"י

לאהוב למעלה וחמוד למטה ומושל בגנזי (י) מלך בעליות ותחתיות, לבחון דק ועמוק וספון לעקור הרים ולשבר הסלעים. והוא מן (י) כאשכול הממולא עסים מזוקק פקט (י) וקמח (י) להעדיף להנדף להבהיק כאור שמן ערב המובחר (י) ממגורגר ומעומן (י) בראש הזית, המודים מזרהה שמש ליאור באור נוהג בשביל יתרון חכמה ומועצות ודעת.

ב"י: תשובה זו הונלה עס הפתיקה והקתימה נחופ"מ ספ"י י"ד, ושס ס' ט"ן ע' 12-11 [=קק"ה 83 =תר"כ 15]; וזלי הפתיקה והקתימה נתשר נג"ל החדשות ס' סעיף ל' סוף 363. ורלה תנול לרלני"ה ע' 398 הערה 27, ושס ע' 371:

(10) קצשבה"5: לירי איסור: האורה: לירי עבירה ולירי תקלה. (11) כ"י ותיקא: לנקר ירך של חיה. (12) כ"י סמ: כמו ירך של שור. (13) אולי צ"5: =המורי: והתימה זו מכאן ועד סוף התשובה ליתא במק"א כי אם בחופ"מ.
 ב"י: (1) תופ"מ: כננוני. (2) אולי צ"5: מו' [=טובה] כאשכול, או מן [כאשכול] (=הוא מוון כאשכול, ראה סוכה פ"ט ע"ב). ולרעת ר"5 נינצברג, מו" הוא צורה עכריה כמקום "מנא" שבארמית, ורש"י הוא "כל י" הממולא עסים, וליתא בקק"ה ובתר"כ שם. (3) קרי: [מ]פקט [והוא = שמן עביר למעלה מן השמרים]. והשווה כ"מ ס" ע"כ. (4) השווה ישעיה כ"ח: כ"ו. ו"קטח" הוא = חכמה (בכמה מקומות בתלמוד). (5) כנדרס כמעות: המוכנה; ואולי צ"5: המוכנה ממנודות [יואל א': י"ו] כך העירני על זה יש"ם. ולרעתי הנ"י כאן משוכשת וצ"5: שמן ערב המובחר, [ומנדרג מעוכן] בראש הזית (ראה מהרות פ"ט: מ"ו, ומעשרות פ"ב: מ"ג, מנחות מ', ר'). (6) מן "מעט" =כלי שנתו בו הזית (ג).

כרב הונא דאמר י" משהתחיל לימשך נעשה יין נסך. ואין הדבר אמור י" אלא במקום שדורכין בנת שהוא תחילת ביאתו לתורת יין י", אבל במקומנו י" משנדרך בגיגית י" שם יין עליו לפי המנהג י" אבותינו: ועל בטולו בששים למה שאל י", וכי מין במינו בטיל. וגם המשנה י" שונה יין ביין במשהוא י", וגם האמוראים י" לא נחלקו אלא בשאינו מינו. ואין חילוק בין י" יין נסך לסתם יינם י" לכל דבר, אלא שהתחילו להקל י" בו לענין היתר הנאה לפי שאין הגוים י" שבמקומינו מנסכים יין לעבודה זרה:

יהי חתני ר' מאיר לעד עם בתי והילדים י" ינובון בשיבה ושלום י":

סי' נ"ט

[וזאת השיב רבנו שלמה בר' יצחק ז"ל לחתנו י' רבי' מאיר אבי י' הרבנים ז"ל י', אשר היה י' בגרמאיוזה בעת י' פלוגת הריאה]:

נ"ט: אגרת רש"י זו [נלי נוסח מכתבו של ר' מאיר חתנו] ככתבה לחתנו ר' מאיר בר' שמואל [מרומנו] לוירמיישא סמוך לשנת 1070 [ונעקקה כאן ע"י ר' שמעיה תלמידו לאחר ש' 1120 עם הוספות שלו נראשה ונסופה, ושמתי אותן לנדן בסוגריים]; והונאה נכ"י אלדר [כעת נסמינר] קונן 2717 דף קל"ו ע"ג [הדנר ת"ג 238 = מנזל לראני"ה 401, ושם ע' 363, וגם 364]:

(11 ע"ז נ"ה ע"ב, פירש"י שם ד"ה: שהתחיל לימשך; ואר"ו ע"ז סי' רי"ג. 12) ליתא בכ"י וינא. 13) השווה פריימן שם הערות ו' וז' 14) שם: במקומותינו. 15) שם: הניגית. 16) אודות מנהג זה ראה מבואי, וגם אר"ו ע"ז סי' רי"ג בשם רשב"ם, וס' אמרכל על ה' יי"ג [בס' היוכל, לדור צבי" הופמן] צד 18. 17) בכ"י וינא: בששים שאל מין במינו. 18) ע"ז ע"ג ע"א. 19) ליתא בכ"י וינא. 20) שם ע"ב. 21) בכ"י ס': ביין נסך. 22) אמנם ר"ה ר' מאיר אביו היו פחמיריבם בכחם יינם [ראה תוס' ע"ז נ"ז ע"ב ד"ה: לאפוקי; וחשוכת ר"ת באר"ו סי' רמ"ו: פר: בהערות שם]. 23) אמנם דעתו של רש"י לא היתה נוחה מפולא זו [ס' האורה ע' 148]. 24) ראה מבואי ופסקי רש"י בתשובותיו להלן. 25) זוהי בתו הבכירה יוכבר ובניה. וראה מבואי וגם גליון רש"י בשבועון, במישור" צד י"ח. 26) בכ"י וינא: ובשלום.

נ"ט: 1) מאמר מוכנר זה מקיף דברי רבינו שמעיה תלמידו של רש"י לאחר שנת תת"ף [1120]: ולכל המקורות שציינו שם הח' אפסוביצר ומרמורשמיין צריד להוסיף: ספר הנייר [כ"י הסמינר] א"ל 71. 2) והוא היה כבר חתנו לפני שנת 1070 [שם 360]. 3) = הוא חואר הכבוד והחשיבות, שר' שמעיה משתמש בו כאן וקורא את ר' מאיר בר' שמואל. 4) = רבי' מאיר ז"ל אבי הרבנים: ברכת המתים שלפנינו מעירה, שר' שמעיה העתיק את דברו רש"י לאחר שנת 1120 [וס': פטירתו של ר' מאיר]. 5) ורש"י כתב לו לוירמיישא בזמן שר' מאיר היה שם סמוך לשנת 1070 [ראה לעיל אות 2] [ולא ביו שנות 1070-1060, לפי שרבותינו כבר לא היו אז ביו החיים]. 6) קודם שנת תת"ף.

אני שלמה אהובך מודיעך כי לא חזרתי בי ולא אחזור (') בי, ולא נתישע לי דברי (') רבותי, ולא השיבו על דברי כי אם מן השפה ולחק, ועדיין אני מוסרם (') לצנועים: ואם לא מפני הצרה (') הגדולה אשר הורעה (') בינות[נו] הייתי (') שונה להם אע"פ שלא ישמעו. ואמנם אני נתלה באילן גדול רבי' יעקב (') בר' יקר. ואף כי לא שמעתי (') מפיו דבר זה, מ"מ לבי וסברתי והבנתי מפיו יצאו. ואף הם לא מפי השמועה, ואף לא מראיות התלמוד, כי אם מהבנת לבם ('). ולו ישיבתי דברים הנראים (') ואשובה לי ('). אבל קשה לי (') לאכד ממנם על ישראל על דבר זה הברור והראוי סכמה ראיות להתיר עכ"ל:

[בא (') וראה תוקף האריה רש"י ז"ל. ונמוקו עמו, כחא דהתירא עדיף מעמו: עכ"ל רבי' שמעיה (') מוטרי במחזור שלו (')]:

פי' ס'

וזאת תשובת רבינו שלמה: יבושר שלום
 שר הכירה (') עמוד הימני (') נר
 ישראל רבינו יצחק הלוי:
 (או"ז ח"א תי"א)
 ובתשובה אחת כתב: לא קבלתי
 שום חילוק בין ספיקות ריאה לשר
 ספיקי. כיון רסמכינן ארובה בני
 ראשה של עולה ושכירת עצם בשר:

ס': תשובת רש"י לרבו ר"י סגן לוי הונאה נשלימותה נהגות מרדכי הגדול
 (כ"י גולדשמיט) חולין ריש פ"א סי' רנ"ו 1267-1271 [=ונזכרה נקטור נמרדכי
 חולין (ד' למ"ד) סי' תק"פ] נשם: חלת תשובת רנ"ו שלמה; ונשינויים עלותיה
 נכ"י אלדר סי' 2717 1333-1346 [=הדגיר ה"נ 234 =מנזל לראני"ה 400]

7) והוא מעיד, כי רבינו היה עומד על דבריו ומחויק בדעתו. 8) ה"ה ר"י בר"י ור"י בר"א הלוי, שהיו אז בין החיים, ורבינו שלמה לא נסע אז מלחלוק עליהם בכמה עניינים שדבריהם לא התאימו לסברתו. 9) [=אלא] לצנועים; נייר (כ"י סמ:); ואין מפרסמן אלא לצנועיו. 10) ומה היא הצרה הגדולה אשר רכאה נפשו? ואין כוונתו לנזירת תתנ"ו [1096], שהרי רבותיו כבר לא היו אז בין החיים משנת תת"ל [1070]. 11) ל"ב זה מורה על אסון פרטי שקרה לו במשפחתו [שם ריש ע"ב 402]. 12) ראה לעיל אות ה. 13) ורבו הראשון לא היה אז בין החיים משנת 1064. 14) והשווה ס' אסופות (כ"י לונדה) 130: או"ז ח"ב סי' ק"ם 75; ועוד [ראה מבואי]. 15) אולי צ"ל: [=אמרו זה]; ומה סנהדרין פ"ח סע"א, יבמות צ"ו ע"א. 16) [בעיניהם]; וראה ברכות ל"ג ע"ב. 17) במדב' כ"ב: ל"ד. 18) וגם הוא מעיר על תכונת רוחו של רבינו. 19) ראה לעיל אות ב. 20) ובי"ה בב"י אר"ר שם 85 [מבוא לראבי"ה סוף ע' 414] [וצריך להגיה שם: ס"ה ע"ב]. 21) וכלתי נמצא לפנינו במח"ו הנדפס [רס בכ"י סמ:], ראה מבואי, וגם מאמרי. הוספה ותקונים למחזור ויטרי של ר' שמחה.

ס': 1) נחמיה ז': ב'. 2) =יכין שמו [מלכים א', ז': כ"א]. ועיין ברבות כ"ח ע"ב

על ״ (אודות המלה ״ שנשחט כראוי ולא ״) בדקו, והוציא ״ בני מיעוין והתיר ״) המתיר, ובא מעשה לפני ״ ר' מאיר ״) ואמר, ואיני חלוק ״) על ישיבתו, אך ״) תורה היא וללמוד אני צריך ״)

בי ״) הוריתי להיתר, וחלילה ״) להצדיק האוסרין ולההזיק עצמי ״) בשגנת תלמיד עולה זדון, או כאוכל טריפה בספק, עד יבא אלי רבד ״) ממורי: ואם ״) באת להחמיר על בני המקום משום ״) פרצותא

גס: ונחלק עליהם התיר הגדול רש״י ז״ל וכתב לר״י סגן לוי (והתוס' נסופה: ושלום שלמה בן יצחק); ונשינושים רנים נפרדס ס׳ רכ״ה [=פענ: דף קס״ג קע], ונס' הנייר (כ״י סמ: ס״ה ע״ג [=גית תלמוד ח״ג 296], ונלו״ה (כ״י מ: וליתא נכ״י סמ: גס) [=גנליזר נונזיל לונה״ו 174-175], ונחסירות נשנה״ל ה״ג (כ״י אק: ס׳ כ״ז [=הסנלה שנה ח' ע' 42 =קלור שנה״ל ה״ג (כ״י סמ: ס׳ כ״ה חא) 154] גס: תשונת ר' שלמה זל״ל; ונקלור נמרן נלו״ז ח״א ס׳ ת״א 1153 גס: ונתשונה אהת כתנ [ושס מכרו שתי תשונות רש״י לר״י הלוי ונתקלרו שתיסן; רלס מנול״]:

3) אור״ה: כבוד שבע מנח מאת המלך (ננר) מורי רבנו יצחק הלוי [מאת] הקטן שבתלמירים שלסה בר יצחק ז״ל: אשר לקחה אורי שמץ ממנו, על דבר שה אחד שהוציאו הריאה לחוץ בלא בריוקה וכו׳; כ״י אק: וגם פע: על אחד ששחט בהמה אחת ושננ השוחט ולא ברקה והוציאו הריאה לחוץ [כנראה שנחערבו באו שתי תשוכות רכינו לר״י הלוי: והשווה אור״ז 1165. 4) נייר: על דבר שה ששחט(ו) כראוי. 5) שם: ולא נכדק השה (=אור״ה). 6) =והוציא(ו): שם: והוציאו הריאה לחוץ [במקום „בני מיעוין“]. 7) =והתיר(ו). 8) אור״ה וגם נייר: לפני מורי. 9) אולי הוא ר' מאיר בר' שמואל, אבי הרבנים כוירטישא [ראה להלן]. 10) שם: ולא לחלוק על ישיבתו באתי. 11) שם: ותורה היא. 12) =[ואת הטאי אני מוכיר היום ולא אכחד מאדני]. (וכ״ה שם). 13) =מעשה בא לידי [הוריתי להתיר (שם)]. 14) מכאן ועד „ממורי“ חסר כמק״א. 15) שם: ושגנת תלמוד עולה זדון [ראה כ״מ ל״ג ע״ב]. 16) =[דבר]. 17) שם: אשר אם דעת מורי להחמיר: כ״י אדלר: אם להחמיר בא מו(רי); ור״א אפסוביצר [במכוא לראבי״ה סוף דף 400] העיר שם דבר שאינו מרויסק, דהלשון „אם להחמיר“ אינו התחלת התשובה כ״א בכ״י אדלר בלכר. והמליו „ואת השוכת“ — עד „ואם להחמיר“ ליתא שם. 18) שם: משום פריצות.

ואליה תמימה. ה״נ סמכינו אמריפה היבא דלא אפשר, ואי נמיעה מקטע רנליהו דקצבייא, היבא דלא הוציאו ריאה וסריפות שלה מיד סופו לינלות, יש לו להסתין מעט שמא כשיוציא ריאה יהי שוב טריפות, וזה שאכלה קורט, ננלה למפרע שאכל טריפה, אבל היבא דלא אפשר, ואין סופו לינלות, לא נהויקנה בסריפות. עכ״ל:

ובתשובה אחת כתב: יתו מורינו 5) להורית [=להורות] לעברו, מקובלני הלכה רווחת היא תלב בהמה טריפה אסור, כאותה ששנינו כשירה שינקה מן הטריפה [קיבתה] אסורה מפני שכנוס במעיה, ומה יאמר מורי על זאת, אם שעה אחת קורס שחיטה אכלנו חלכה ולא נחוש לספק סרכי ריאה שלה [=ועכשיו מפני שנשחטה, אסרה חלכה]. למרנו מכאן היבא

דלא אפשר סמכינן ארוכה. ורמי בר חמא תוסרא בעלמא דבר [הוא] דברך שסופו ליגלות מיה, ולא נחל שום ארם על רב הונא.

ושמעתי שהשיב רבינו: לא אתמר דרב הונא אלא אשר ספיקות אפשר לומר בו, והא ריעותא מינה גמרינו. דאיבעי לן היכא רממששא ידא רמכחא ונקבה ריאה, תלינו או לא תלינו. וקבעינו הלכה דתלינו. והא תלינו בואב. ומה התם דאשתכח ריעותא תלינו, משום רממששא ידא רמכחא ולקולא. היכא ריעותא עכ"ל או ישראל וממשמשו בה ידה דמנחא בכולהו [=מבעיא]. ומה לי ממששא [=ממשש] במקצתה. וכש"כ היכא דלא אשתכח בה ריעותא ועוד אמ בא זאב ונמל את הריאה מי לא תלינו בו. הא אמ' בא זאב ונמל את בני מעיה, ודיאה בכלל. ומה לי זאב ומה לי אדם.

עכ"ל:

דעבדי* טבחי, או משום* דקיימא לן בני מדינה* דלא גמירי ככותאי דמו, אך** טוב לעבדו. ואם** כיון הלכה לאסור ונותן מעם לדבריו, על זאת** [=אוכל כשרין] בשיניי* ואביא** ראיות ומעמי היתר** שלא קבלתי** שחילקו** חכמים בין** ספק סירכי ריאה לספק נקובי האם** ופסקי חומין** ונקובי דקין. דכי** איבעיא לן מנא הא מילתא דאמור רבנן** זיל בתר רוכא, ברובא דליתא קמן. ואהדר** למיפשט אתיא מראשה של עולה ומשכירת עצם בפסח ומאליה תמימה. ופרכינן** דילמא פלי**

שם: ושכחי: כ"י ארלר: דעבר טבת. 20) שם: או משום דלאו בני תורה נינהו 21) פסחים ריש נ"א ע"א: כ"י ארלר: כיון דלא גמירי: ועי' פירש"י שם. 22) וחמס לשון הכתוב [תהלים ע"ג. א]: כ"י ארלר: או טוב אל עברו: או"ה או תנות דעתי. 23) שם: אך אם מן ההלכה בא לאסור: או"ה: אך אם בראייה אסרו. 24) ולדעתי צ"ל: [אשא כשרין] בשיניי [עפ"י איוב י"ג י"ד]: כ"י ארלר: על זאת אשתומם, אוכל כשרי בשיניי [=בשיני]. 25) שם: ומה אביא ראיותי: פע: ואלה דברי סורי ולשונו, וכו' שלה לפניהם, מה אביא ראיות [והלשון, מה אביא ראיות] הוא התחלת התשובה בשבחה"ל ובפרסם שם. 26) שם: ומעמי היתר שכירי כמה וכמה לפני מורי: שבה"ל: טעמי היתר שכירי לפני מורי. 27) סממנו: שם: כי הרבה [ראיות] הבאתי ולא הועילו, כי לא קבלתי בשום מקום: פע: כי הרבה [=ראיות] הכיאו ולא הועילו, כי לא קבלתי סמנו [=שום] מקום: או"ה: כי כמה ראיות הבאתי לפני ר' ולא הועילו, כי קבלתי סמנו. 28) שם: שחלקו רבותינו: פע: שחלקו רבותינו: שבק"ל: כי לא קבלתי סמנו שום חילוק: או"ה: כי בכל מקום שחלקו רבותינו [נו]. 29) שבה"ל: בין ספיקי ריאה: פע: בין ספק ריאה. 30) שם: פרום של מוח זרקין: נקובי הרקין וקרוסיו: שבה"ל: לשאר ספקות: או"ה: ובחשובה אחת נחב: לא קבלתי שום חילוק בין ספיקות ריאה לשאר ספיקי. 31) שם: ומסקי תום השרדה: פע: ומסקי תום [קרי: השרדה]: או"ה: לספק נקובי הרקין וקרוסין ותוסין. 32) שם: וכי אבעיא להו [וכ"ה בפע: ובאו"ה]. 33) תולין י"א ע"א: פע: ברובה דליתיה. קמו זיל בתר רובה: שם: זיל בתר רובא [=כרובא] דליתיה קמו: או"ה: זיל בתר רוכא [והשאר חסר שם]. 34) שם: ומהרר לאתוייה מראשה של עולה: פע: ומהרר למיפשטה מרישא של עולה ומשכורת העצם דמסת: או"ה ושבה"ל: כיון דסמכינן ארוכה גבי ראשה של עולה, ושכירת עצם בפסח ואלי תמימה, ה"ג סמכינן אטרימה היכא דלא אפשר: או"ה: ומסיק בהרי דסמכינן ארוכא כשאר טריפות היכא דלא אפשר 35) שם: [ו]פרכינן בכלהו: פע: ומפרקינן בכלהו [ו]. 36) שם: דלמא דפלי לה ובריי: פע: דילמא רעיל ובריק ליה [ראה ד"ם שם].

ליה ובדיק ליה, פסח" (נמי דילמא מנח" גומרתא עליה, אלמא" כי איכא לספוקי ארובא, בכולהו" נמי איכא לספוקי, וכיון" דסמכי ארובא בשאר טריפות, בריאה נמי היכא דלא איפשר, כגון" שכבר הוציא הריאה לחוץ, נסמוך" נמי ארובא ונימא רוב בהמות כשירות הן: ואי משנם" דרמי בר אבא, דאמר בפ' (אין צדין נטיעה" דערלה מקטע להון דקצביא, התם" ממתין ג' שנים של ערלה והדר ברביעית אוכל, והכא לא ימתין עד שיבדוק, הני מילי לכתחילה, כגון דעדיין" לא הוציאו הריאה לחוץ ויכול להמתין" ולכרר אם יש בה טריפה, נראה אותו מיד, וכיון" דסופו ליגלות, ימתין" מעט. שאם יאכל תחילה ואח"כ יוציא הריאה ונמצא טריפה, נמצא שמריפה [=אכל"] אכל אם הוציאו ריאה זו דלא" איפשר לידע ואין" בסופו ליגלות, לא החזיקה רמי בר חמא" בספק" [=טרפות] מעולם: וע"ז"

(37) שם: ונבי פסח נמי (וכ"ה כפע:). (38) שם: דסמי גומרא עליה. (39) שם: דלמא איכא לספוקי; פע: אלמא איכא לספוקי ולא סמכינן ארובא. (40) פע: בכולהו. (41) שם: וכיון [=וכיון] דסמכינן ארובא בשאר טרפות, גם אריאה היכא דלא אפשר [נסמוך; פע: אריאה נמי [=היכא] דלא איפשר ניסמוך. (42) סכאן ועד, כשירות הו" ליתא בסמכי"א. (43) עיין לעיל אות 37. (44) שם: ואי משום נטיעה; או"ה: ואי משום חצבא. (45) ביצה כ"ה ע"ב. (46) שם: נטיעה מקטעת רגליהו דקצביא; או"ה: תצבא דמקטעא רגליהו דקצביא; שבה"5: נטיעה מקטעא רגליהו דקצביא; פע: נטיע מקטע רגליהו דקצביא. (47) סכאן ועד, כנון" הסר במק"א. (48) שם: היכא דלא הוציאו הריאה [=לחוץ]: או"ה: היכא דלא הוציאה הריאה והוא לפנינו. (49) שם, ואו"ה: וטרפות שלה נראה מיד; שבה"5: וטרפות שלה יראה מיד. (50) שם: וסופו להנלות; שבה"5: וסופו לנלות [=להנלות]. (51) שם: יש לנו להמתין מעט. (52) תיקנתו זה עפ"י הסברא; שם: שמא כשיוציאה [=לחוץ] ימצא בה סמני טרפה מיד, וזה שאכל קודם לכו, ננלה הדבר לפרע שאכל טרפה; או"ה: שמא כשיוציא הריאה ימצא בהו ספק טריפה. (53) או"ה: אבל היכא דלא אפשר (וכ"ה בשבה"5). (54) שם: ואין סופו להנלות. (55) או"ה: לא נחוינא [=נחזיקה] לספק טריפה לעולם; שבה"5: רמי בר אבא; פע: (ראי בר אבא); ורח"י עהרנרייך [שם אות קמ"ח] שנה ברואה וכתב: סגרתו אלו נ' תיבות דבלתי מובנים כו'. ובדראי צ"5: לא החזיקה [=רמי] בר אבא. (56) שבה"5: לספק טרפות מעולם; פע: בתורת טריפה לעולם. (57) שם: ולשתי דאיות אלו, אשר אכתוב לפניו, יתן מורי אל לבו להורות לרברי עבדו, כי מקובלני ממנו; פע ושבה"5: יתן מוריני לב להורות לפני עבדו, מקובל אני [ממנו]: או"ה: יתן מורי אל לבו אשר קבלתי ממנו; או"ה: ובתשובה אחת כ[תב]: יתן מוריני לב להורות לעבדו, מקובלני [=ממנו] והלכה רווחת היא [ונראה שהלשון, ובתשובה אחת כתב לא קבלתי שום חילוק בין ספיקות ריאה לשאר ספיקי כו' עכ"ל, ובתשובה אחת כתב יתן מוריני לב להורות לעבדו כו' ומה לי זאב ומה לי ארם עכ"ל, מעיד בלי שום ספק דיש באן שתי תשובות לפנינו מרבינו שלמה לרבו השני ר"י הלוי, ורש"י, העתיק בתשובתו השניה כמה לשונות מתשובתו הראשונה]: והשווה סבואי, וגם סבוא לראבי"ה דיש ע' 407 סוף אות 45.

מקובלני ממך הלכה רווחת" (חלב [=בהמה] טריפה" אסור, כמו ששנינו" כשירה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה, מפני שכנוס" במעיה. וזה תימא"), אם" (שעה אחת קודם שחימה אכלנו את חלבה [=ולא]" חששנו לספק סירכי" ריאתה, וכי" [=מפני] שנשחטה והוציא הריאה בלא בדיקה, נאמר" חלבה ונחזיק" בה ספק איסורא" ולמדינו" רבינו מכאן, דהיכא דלא איפשר לאדם" לבדוק, סמכינן" ארובא"). ודרמי בר חמא" חומרא בעלמא הוא, ודווקא בדבר" שסופו ליגלות מיד ולא נחלק. [=שום] אדם על רב [=הונא]":

ושמעתי שהשיב רבינו [=דלא]" אמר רב הונא, אלא" כגון בא זאב ונמל את בני מעיים, והם" שאר ספיקות חוץ מריאה. וכי" איפשר לומר כן, הא ספק ריעותא" מריאה גמרינן. דאיבעיא להו אי אינקוב" ריאה היכא דמשמשא ידא דמבחא [=מהו]" תלינן או

(58) = והלכה רווחת היא בישראל (וכ"ה ככ"ו אדלר); פע: והלכת [א] רווחת היא [=בישראל].
 (59) שבה"ל: שתלב בתסה טרפה אסורה. 60) שם: כאותה ששנינו; חולין קט"ז ע"ב (וכן צריך להגיה: קט"ז ע"ב במקום קט"ו) (הדביר ח"ב 234 אות 6). 61) אג"ה: בסעיים.
 (62) שם: ומה יאמר [=מורי] על זאת (וכ"ה בכ"ו אק:); פע: ומה יאמר מורינן על זאת.
 (63) שם: אם כהרף עין קודם שחימה: או"ה ופע: אם שעה אחת קודם שחימתה. 64) תיקנתי זה עפ"י מק"א. 65) או"ה: לספק טרפות הריאה; שם: לספק סירכי ריאה. 66) שם: ועכשיו מפני ששחטה נאסרה; או"ה: ואם מפני שנשחט נאסרה. 67) שבה"ל: נאסרה [כלי המלה חלבה]; פע: נאסרה [=ה]. 68) או"ה: והחזיק בה ספק; פרדס: והחזיק בה ספק איסור. 69) או"ה: ספק [=איסור]. 70) שם: זה רחוק סאד, ולמדנו מכאן; או"ה: זאת איני יודע, [ו] למדנו מכאן; פע: זאת אינו [=איני] יודע, [ו] למדנו סיכאן. 71) ליתא במק"א. 72) שם: ססכים ארובא. 73) ראה לעיל אות 33. 74) שם: ונהי דקידם הפשט ונתוח אסור לאכול מטנה טרמי בר חמא [=ולפנינו בנמרא: רמי בר אבא], הימרא בעלמא הוא. 75) או"ה: ובדבר אשר עומר להגלות מיר. 76) = ולא נתלק [=שום] אדם על רב [=הונא]; ותיקנתי זה עפ"י [שבה"ל] ופע: או"ה: אין אדם חולק על רב הונא. 77) = [דלא] אסר; שם: ולא אחמר הרב הונא; פע: לאו איתמר: שבה"ל: לא איתמר [=רב הונא]. 78) שם: אלא שאר טריפות, כגון בא זאב ונמל את בני מעיו: או"ה: אלא מספקות אחרי' כגון כו'; שבה"ל: אלא שאר ספיקי כגון: פע: אלא אשאר ספק כגון. 79) ליתא במק"א. 80) שם: אי אפשר לוטר כו'; פע: [=אי] אפשר לוטר וכו' [=כו]. 81) או"ה: והא ספק ריעותה [=א] הוא ונמרינן מיניה; שם: דהא ספק ר[יעות] [א] דריאה סינה נמרינן; שבה"ל: והא ריעות [א] דריאה סינה נמרינן. 82) שם: אנקיבה [=אניקבה] ריאה; או"ה: ואיבעיא להו היכא דמשמשא ידא דמבחא וניקבה הריעה [=הריאה]; שבה"ל: ופע: דאיבעיא לן אינקיב ריאה. 83) = מהו (וכ"ה שם): או"ה: אי תלינן; שבה"ל: תלינן בידא דמבחא או לא תלינן.

לא תלינן (" דהא תלינן בזאב השתא") ומה היכא דאישתכח [=כה] ריעותא, משום (" דידא דטנחא ממשמשא תלינן ביה") לקולא, היכא דהוציאה גוי או ישראל וממשמש (" [=כיה] ככולה") [מבעיא] [=דמה לי ממשמש ככולה, ומה לי ממשמש במקצתה, וכ"ש היכא"] דלא אישתכח ביה ריעותא. ותו (" אם בא זאב ונטל ריאה, מי לא תלינן ביה. מי איתמר בא זאב ונטל [=את ה]דקין"), בני מעיים תנן, וריאה בכלל בני מעיים, מה לי (" נקב זאב, מה לי נקב אדם : ואל") יוסיף מורינן על המריפות דאי (" איפשר לקבל, דאם כן") לא נאכל בשר עולמית, כי רוב פעמים נהגו (" פה הטבחים לדקור") סכין (" כחלב") הבהמה להוציא (" הריאה, ואין בנו") למחות, [=אם לא ש]נתן (" כל דמי הבהמה, כי אומרים") שאל"כ לא היו

(84) שם: וקבעינו הלכתא [א] תלינן, דהא תלינן בזאב [וב"ה בשכה"ל ופע]: או"ה: והלכתא רתלינן בזאב. (85) = והשתא [וכ"ה במק"א]: פע: ומה השתא: שבה"ל: ומה התם. (86) שם: משום משמש ירא רטבחא: או"ה: היכא רממששא ירא רטבחא. (87) שם: כה. (88) שבה"ל: וממשמשא ביה ירא דכולהו, אפילו אם נמצאו בה נקבים הרבה, יש לנו לתלות במשמוש: פע: וממשמשא בהרייהו, רכולהו [=ביה ירא רכולהו]: שם: היא מוצאת ומשמששת [=היכא דהוציאה וממשמשא] ככולה מבעיא. (89) = כיה ירא דכולהו מבעיא: שם: ואפילו נמצאו בה נקבים הרבה יש לתלות במשמושים. דמה לי משמש ככולה: מה לי משמש במקצתה: או"ה: דהוציא גוי או ישראל וממשש ככולא, סיבעיא, ואף אם נמצאו בו נקבים נקבים תלינן בשימושא רטבחא. (90) או"ה: וכ"ש הכא [=היכא] רלא וכו'. (91) או"ה: ועוד דאם בא זאב ונטל בני מעיים והרקיה תלינן בזאב: שבה"ל: ועוד אם בא זאב ונטל את הריאה לא תלינן בה. (92) שם: והלא בא זאב ונטל את הרקין לא קא[מר אל]א בני מעיים, זהריאה בכלל בני מעיים היא: פע: ועוד בא זאב ונטל את בני מעיים אחסר. (93) או"ה ושבה"ל: ומה לי זאב ומה לי אדם [ובנה מטיים שם התשובה השנייה]: והשאר חסר. (94) פע: אל יאריך מורינן ואל יוסיף בטרפות: או"ה: ליתא שם: (95) שם: שאי אפשר: פע: כי אי אפשר. (96) או"ה: דאם לא כן, לא נאכל בשר לעולם: פע: שאם כן לא כשר לעולמית [=לא נאכל בשר לעולמית]. (97) שם: שרוב פעמים נוהגין סבתי עירנו [וכ"ה בפע]: (98) שם: לתחוב סכין: פע: להושים סכין: או"ה: הטבחים מושיטין הסכין. (99) = לאתר השתיטה: ותיקנתי זה עפ"י מק"א. (100) = [בלב] הבהמה: או"ה: בלבה של בהמה. (101) = את הדם: פע: דמה: שם: להמציא את הדם אליה, ופעמים שנחבב הסכין בריאה: או"ה: להוציא הדם, גם פעמים שהסכין נחבב תוד הריאה. (102) שם: ואין בירינו למחות לא בסכין ולא בשוחר: או"ה: ואין בירינו למחות, כי אם ישאר הדם בתוך הבהמה ותתארם הבשר וירנישו הנויק וכו': פע: ופעמים שהולך הסכין על [=תוד] הריאה, ואין כח בירינו למחות, לא בסכין ולא בשוחר. (103) שם: אם לא שנתו דמי הבהמה, כשרה או טרפה: פע: אם לא נוהו דמי הבהמה, והו טריפה והו כשירה. (104) פע: שאומר[ים] לנו, שדמה נכלע בבשר ונכרת ששחטה ישראל, ואין יכולים למוכרה לנויים: שם: כאמרם שדכה יכלע בבשרה ותתארם הבשר וירנישו הנויים ששחטה ישראל, ולא יקנו מסנה: או"ה: לא יקנו מהם ויבא להפטר גדול.

יכולין למוכרה לגוים: ואם להחמיר⁽¹⁰⁰⁾ על המקום באת⁽¹⁰¹⁾, שהם כנענים שבחים ועמי הארץ ומקילין [=בה]⁽¹⁰²⁾, הרי אתה בית דין הגדול⁽¹⁰³⁾. אמנם⁽¹⁰⁴⁾ ישען רבינו דבריו על ההלכה ולא לאסור לנו ספקות אחרות הנולדות בריאה, אם לא ראייה נכונה היא. וגזירתו הלה על כולנו⁽¹⁰⁵⁾ ויתן לב למה שקבלנו ממנו. וחלילה למורינו לעשות סניגרון⁽¹⁰⁶⁾ לדבריו, בבא לפניו דברי אמת ע"כ⁽¹⁰⁷⁾:

סי' ס"א

זוה אשר השיבו ר"י סגן לזיה:

בכל ראיותיך⁽¹⁾ תשובתך בצד⁽²⁾. דקאמרת⁽³⁾ דאולינן בתר רובא דליתיה קמן הכא⁽⁴⁾ הואיל ויכול לעשות כתקון חכמים, לא אולינן בתר רובא, ורב הונא⁽⁵⁾ לא אמר אלא בשאר טרפות, שאין צריך לחזר אחריה, אבל הריאה⁽⁶⁾ שעלולה היא⁽⁷⁾ ויש בה כמה טרפיות, לא

ס"א: תשובת ר"י הלוי לרש"י הינאה בשלימותה נכ"י אדלר סי' 2717 סוף 134b-135a (ומתוס נסופה: נלס יחזק נ"ר אליעזר הלוי ז"ל) [=הדגיר ה"ג 235-236]; ונחסירות ושינושים נלו"ה (כ"י מ: וליתחל נכ"י סמ:) =נרלינר נמנול למה"ו. סוף ע' 175-176] נשס: והשיב רבי יחזק הלוי; נית תלמוד ה"ג 296; ונקינור נמנול לרש"י ריש ע' 401.

105) מכאן ועד סופו חסר שם בכ"י אדלר (ובררד רמז סצאתי בכ"י [שם דף 134b] באמצע תשובת ר"י הלוי: ושכתבת אם להחמיר באתי וכו'). 106) פע: ואם להחמיר בא לבני חרינה ומבחים כנענים ועמי הארץ: או"ה: ואם להחמיר בא, משום דבני עירו לא בני חורה נינהו. 107) פע: ורוצה לעשות סניג לדבר [=לדבריו], שלא יהו מקילין בה: או"ה: ורוצה לעשות סניג לדבריו. 108) או"ה חסר שם; פע: הלא בית דינו גדול ביהודה: [וגדול הרוד נקרא כ"ר הגדול תשב"ץ סי' תכ"ו]. 109) או"ה: הנה אין ביד סודי לאסור ולהורות לרבים אם לא על פי דבר הלכה ויתו סו[ר]י. 110) פע: וראוי לגזור ויחטבל. ובסוגל שלמה בר' יצחק זל"ה [והשאר חסר שם]. 111) פע: וראוי לגזור ויחטבל. ובסוגל [=וסקום] הניחו להתגדר בו [ובזה מסיים שם התשובה]. 112) לשון תלמודי הוא [שבעות ל' ע"ב] שלא יעשה סניגרון לדבריו; אמנם בכ"י סינכעו: יעשה דבריו סניגרון. 112) ובכ"י אדלר: וכו' כתב, הוא ז"ל גם לרבינו יבר"י (ראה סבואי).

ס"א: 1) או"ה: והשיב רבי יצחק הלוי. 2) שם: הנה ככל ראיותיו תשובתו בצדו. 3) או"ה ע"ב: בצדו. 4) שם: דקאמ' ברובא דלמאן דאמר דאולינן בתר רובא. 5) שם: בריאה דיכול לעשות כתקון חכמים כו'. 6) מכאן ועד, הריאה. 7) ליתא שם. 8) שם: דריאה עלולה היא. 8) שם: למצוא בה [=כמה] מיני טרפות.

ועוד מצאנו (" בהלכות בדיקה שסדרו הראשונים" שמתחילות עמד וימודד ארץ" וכתוב בה (" : כך פירשו רבותינו (" י"ח מריפות אין" צריך לחזר אחריהם עד שיבואו לידך, חוץ מן הריאה שבה שבעים" מיני טרפיות. והרי חזקה" היא, שהשוחט" הרבה בהמות ימצא חציין" מדפות או יותר" מן הריאה, אבל משאר" טרפיות לא תמצא אחת מני אלה. ואחר שבדקה מכפנים" צריך להוציאה לחוץ ולבדקה משום או נמוחה או נקובה" ומשום דברים אחרים הרבה עכ"ל. הא למדת" שאם הוציאה קודם" בדיקה, או" שלא נפחה, אסורה מספק" .

נאם יצחק ב"ר יהודה נ"ע :

סי' ס"ג

מעשה' (בא לפני ר') יצחק הלוי ורבי יצחק בר' לוי' (=בר' יהודה) זצ"ל : על אחד ששחט בהמה אחת ושגג השוחט ולא בדקה, והוציאו הריאה לחוץ. והורו' הם לאיסור והביאו ראיותיהם ומעמיהם.

ס"ג : שנה"ל ה"צ [כ"י לק:] סי' כ"ז [=הסגלה שנה א' הונת י"ד ג' 41]; ס' הנייר [כ"י סמ:] ס"ח ע"ג; ובשינויים רבים נפרסם סי' רכ"ח [=פע: 77 קס"ט]; הנהגות מרכזי הגדול [כ"י גולדשמיט] הלין ריש פ"א סי' רכ"ו 1267. והשוה מעה"ג סוף ע' 88; תולדות רש"י לזה"ו ע' 71 :

(67) שם: מצאתי. (68) שם: בהלכות שחיטה של קדמונים: מעה"ג: ועוד מצינו בה' שחיטה שסדרו הראשונים. (69) מעה"ג: ומתחילין בעמד וימודד ארץ: אק: ליתא שם. (70) =בהו: ותיקנתי זה עפ"י מעה"ג ונגם אק. (71) אק: פירשו חכמים. (72) שם: אין עליך לברוק עד שיבואו לידך. (73) דאה רמב"ם ה' שחיטה פ"י: ה"ט. (74) אק: והיא הוחזקה. (75) שם: שלפעמים ארם שוחט כמה בהמות. (76) שם: ומציא רובו טרפות. (77) מעה"ג: או יותר או פחות: שבה"ל: ליתא שם. (78) אק: אבל בשאר י"ח טרפות אמר רב הונא בחזקת היתר עומרת. (79) שם: וכל שבורק אע"פ שאינו מוצא סירבא צריך להוציא הריאה לחוץ לברוק משום כו'. (80) בכ"י: נקבה; אק: משום יבשה וצמוקה ונקובה: מעה"ג: משום יבישה ומשום נימוקה ומשום ניסבה; או"ז: א"נ נימוקה או מונלא. (81) אק: לפיכך יש לסמור בדבר. (82) שם: רבי הוציא הריאה לחוץ בלא בדיקה. (83) ליתא שם. (84) שם: הוי ספק איסורא ולתומרא.

ס"ג : (1) פע: מעשה ובא. (2) שם: לפני ר' בני [קרי: =רבני] לותר. (8) כצ"ל לנכוו (וכ"ה שם). (4) שם: והורו אף הם

ולפני (רבינו בא [=מעשה]) לידו כמו כן, והורה (הוא להיתר. ושלח כתב-ידו) לעומת גאוני לותר האוסרין:

פי' פ"ד

יבורך צורינו שלא נתיתם דורינו ולא הואפם עזורי ועוזב והבים בהכשר דלים (ונבזים והשתיל שתילים מעמידים אדנים בהלך) ובאלפי שנסתכל כי (מעטו בנינו) ודוגמתו אהובי חביבי עמדתי (רעי יקירי נכבדי גדולי ר' שלמה בר' יצחק קרובי), כמותך ירבו בישראל וכל מן דין יסמוכו לנו, וידע כי אני אהבו יצחק לוי שואל לכל עובר ושב שלותו וחניתו ושש אנכי על טובתו, ולפי שידוע לי קשירת חיבתו מודיע אני לו כולו:

(קצור שבה"ל כ"י סס: 133)
השיב רבינו יצחק לוי לרש"י ז"ל: נסור ירכי הייה כמו של שור וכשב ועו וכל מה שאסור בידר הבהמה אסור אף בחיה. בכל השוק ובידר שלמטה היסנו שקורין ציקרון. וכו' שוסם של ניד הנשה וכו' בכנפי העוקץ בוקא דאמסא, וכל הניסור בה כמו בשל בהמה. לפי שלא חלקו חכמים בין חיה לבהמה אלא חלבים הראויים ליקרב. אבל הגיד וכל הבא מכתו אסור כמו של בהמה. בני הורה בדברי חכמים יותר משל תורה, דבשל תורה יש בהו עשה ולא תעשה, ודברי סופרים העובר על דבריהם חייב מיתה. ומה ששנינו ישרא' קרושים נהנו בו איסור, דברי סופרים הם. לפיכך יש להחמיר עליהו:

פ"ד: הופ"מ סי' י"ג ע' 11-10 וס' ע' 65 [=תר"כ ע' 13-14 =קק"ה 7א-8א]; תחז"ו סי' ס"ט ע' 42; אר"ה סי' ס"ד ע' 30; האורה ח"ג סי' ס"ז 203 [ונפע: דף ל"ח אות קכ"ג נטעות: סי' ס"ח]; אר"ז ח"א סי' תמ"ד; ונ"י לטיו"ד סי' ס"ה נסס: ר' יצחק הלוי לרש"י. אמנם נזכרה במדרכי חולין ריש סי' פ"ז נסס: ר' יצחק נר יהודה לרש"י; ונס נפרדם סיים לנסוף (פע: דף ז"ט) נזה"ל: כך שלה מורי לרני יצחק נר יהודה וכך השיג כנגדו; ונקטר שנה"ל (כ"י הסמינר) סי' י"ח 133 נסס: השיג רנינו יצחק לוי לרש"י ז"ל; ונשנה"ל ח"ג (כ"י חק): סי' י"ט [=הסגלה שנה א' חונרת י"ג דף 37א] תשובה זו חסרה והוצלה גם בשלימותה נק' קרנות המזנח". ורש"י נהאורה 203 אות א' העיר גם נטעות: שרק המדרכי יקסה לר"י נר"י; וע"פ ששה עדים יקום דנר שהיא לה"י סגן לוי:

5 שם: ולפני מורי [=וכונתו לרש"י]. 6 תיקנתי זה ע"פ פע: שם. 7 שם: והורה גם להיתר. 8 שם: ושלח [קרי: כתב-ידו] לעומת גאוני לותר האוסרין, ואלה דברי מורי ולשונו, וכו' שלח לפניהם:

פ"ד: 1) ס"ס הוא וצ"ל =ולא [אפס צור] ועוזב: דברים ל"ב: ל"ו. 2) סלאכי ב' ס'. 3) אולי צ"ל: [=בהיכל אלופי]. 4) קהלת י"ב: ג'; ובנדרפס בטעות: כיסעמו. 5) קרי: בנינו. 6) =עמית. 7) =במשמע לשון חבה. 8) ראה כתובות י"ז ע"א. 9) וכתשובה אחרת (כ"י אדלר סי' 2717) כותב ר"י הלוי לרש"י בזה"ל: ובכל עת שאלתי ובקשתי לגודל שלוחו ודבריו שלומו שירכה עלי. 10) אולי צ"ל: וחנתו: תהלים ע"ג. י' איוב כ"י כ"ו.

ועל ניקור" (יריכי החיות הטהורות לישראל מבקשני" בו שהוא בקי
 בחדרי התורה ומכורר לי על כוריו שלא יחשבני אדוני הכיבי כמו"י)
 על דבריו" (אני כותב לחיבי" טעמי הגיד והתרתו"): כך הוא הדין
 בלא שום הטיה" (מצוה לנקרו כמו של שור ושה" ועז. וכל מה שאסור
 בדרך הבהמה אסור" בהיה בכף הירך" והשוק" שלמטה הימנו
 שקורין סנקרק" וכן שומן גיד הנשה. וכן ככנפי העוקץ בוקא דאטמא
 צריך לנקרו מן הפרשית" שקורין בל"ע קודיל" עד שקורין הנצא" (ש
 צריך העצם של בוקא דאטמא וכל הניקור כנגדה" כמו של בהמה.
 לפי" שהגיד ראשו נכנס תחת אותו העצם. ואם יש אדם שמפפפם
 כנגדי על דבר [זה] מהראוי לנדונו ונוטה למינות. לפי שלא חלקו
 רבותינו" בין חיה לבהמה אלא בחלבים" הקריבים על גבי המזבח.
 אבל הגיד וכל הכא מכחו אסור כשל בהמה כרתנן" ונהג בבהמה וחיה.
 והשומן ישראל" קדושים נהגו איסור וגם איסור השומן חמור" כשל
 תורה כמו ששינו בפסחים" העצמות והגידין ישרפו לששה עשר
 וכולי. ואמר רבא" לא נצרכה אלא לשמנו. ותו גרסינן" בני הזהר
 בדברי סופרים יותר מדברי תורה שדברי תורה יש בה עשה ולא תעשה
 ובדברי סופרים העובר על דברי סופרים חייב מיתה. וזה" ששינו
 ישראל קדושים נהגו בו איסור דברי סופרים הוא. ולכך" יש לחמור

(11 האורה ואו"ה: על ניקור בהמה וחיה. על ניקור יריכי החיות ששא. 12 תחצ"ו:
 בקיני [קרי: בקי אני] בו שהוא בקי בחדרי תורה: פס: בזאת אני מכיר ובקי בו שהוא
 בקי וכו'. 13 או"ה צ"ל: כמו [מויה] על דבריו. ותיקנתי זה ע"פ פס: כסבוה על
 דבריו [או"ה האורה]: ור"י מילר (תחצ"ו שם אות ב') טרח 55 צורך והגיה: בעובר על
 דבריו. 14 פס ותחצ"ו: ולהיות לו ספר כנגד החולקין על דבריו. 15 האורה: על בו אני
 כתב להבירי. 16 כ"ה ג"כ באו"ה: אמנם בהאורה: ותורתו. 17 שם: חסימה.
 18 קצשה"ל: וכשב ועז. 19 שם: אף כתיה. 20 שם: ככל השוק: האורה: ככל הירך.
 21 שם: ובירך. 22 שם: ציקרון: תחצ"ו: בונקרון: פס: צקינרון: או"ה: והאורה:
 צאנקר"ו. והוא = Cans Crine. 23 האורה: מן בית הפרשות שלו. 24 Coude. 25 פס:
 ואו"ה: הנקא: האורה: אונקא: תחצ"ו: והנייא = Hanche. 26 שם: בה. 27 וכל המאמר
 מן לפי" הראשון ער. לפי" השני כולו נשמט כ"י סס: כ"י שלפנינו. 28 שם: חכמים.
 29 שם: חלבים [קרי: בחלבים] היאויים ליקרב. 30 חולין. פ"ט: 31 שם: צ"א.
 32 האורה: אסור בשל תורה: או"ה (כ"י וויז): אסור בשל בהמה [שם הערה ג'].
 33 פ"ג ע"א. 34 האורה: דאמר רבינא: וכ"ה לפנינו בנמרא שם פ"ג: 35 עירובין כ"א:
 ונמצא בשינוי הלשון כ"י סס: 36 שם: ומה. 37 שם: לפיכך יש להחמיר עליהו.

עליו הרבה. ואני עשיתי" אינו צריך כצריך. והמקום" ירכה שלומו וטובתו אמן לעד מלה:

סי' ס"ה:

והילך" תשובתו: אשר הזיקני לתת לב על" המקראות מוספי יום הזכרון, אשר הנהיג רבינו לפני פטירתו, להזכיר ובראשי חדשיכם, ולאחר" פטירתו חלוקין" על דבריו להחזיר הדבר ליושנה. ואמרין" שיש איסור וחילול בדבר, שהשומע אזכרת ראש חדש ביום שני" יהא סבור שאלול מעובר ובא לקלקל את המועדות. ועוד ראייה לדבריהם מאשר פסקו רבותינו אומרין זכרון אחד ועולה" לכאן ולכאן: לא

(או"ו ח"ב סי' ק"ם)
ועל זה השיבו רבינו שלמה וה"ר מאיר חתנו וצ"ל בתשובה המתחל' אור נונה.
ועתה שמעתי שהנהיג רבינו יצחק הלוי את מוספי יום ראש החודש בסקראותיו. רואה אני את דבריו ולא בתולק על ישיבת רבי יעקב בר יקר וצ"ל שלא הנהיג בו. כי ירעתי מרתו כחר לו הנדולה מכולם ונהג בעצמו כאסקופה הנדרסת ושם עצמו שירי ישריים ולא סלאו לבו לעטרה הראויה לו לחדש רבך בדורו. ואם רבי יצחק הלוי שם דברים על לבו כשעת הסכנסין שהיה רב ומנהיג לרוד ועל פיו יצאו ויבואו. אומר אני מקום הניתו לו אבותיו להנהיג בו. ועל שניהם אני קורא ועמד כולם צדיקים, ואת אשר בלבבנו

ס"ה: ולמי מליג כלן שתי תשובות רש"י [בנוגע לחיתו ענין] זו לעומת זו. האחת המתחלת בלשון: אשר הזיקני לתת לב, והשנייה בשלימותה ובהתיינות: שלמה בר יצחק בנח"ו (כ"י סמינר) ז"ל 117 [ס"י ש"א ר"ש 358]; סודר רש"י סי' קע"ד 81-80 ושם נמצא ד' מ"ו; ושנה"ש סי' ר"ז; ונתחננה לאחר שנת 1070... והשנייה, המתחלת: אור נונה, נתחננה ע"י רבינו שלמה וחתנו ר' מאיר ז"ר שמואל והוצאה מקוטעת בל"ז ח"ב סי' ק"ח דף ל"ח ע"ב, נלי הפתיחה ונלי חתימת ר' מאיר: והשוה רלז"ה ח"ב סי' שפ"ב 410; אלוה"ג-התשובות לעירונין ד' 25; ר"ח עפ"טיין נמהנרתו "שמעיה" 19 אות 1; ור"ח אפ"טוניר נמצא לרלז"ה 363 אות 41 [אכן טעות נפלה בשניהם וז"ל: א"ו"ל ע"ב ע"ב נמוקוס [ע"ה ע"ב]; וס' רש"י ע"ו 81-80 נמוקוס [ע' 79]; ולכל המקורות שז"ן שם צריך להוסיף: מת"ו ושנה"ל:

38) מאמר זה ליתא במק"א. (30) פע: והמקום יאיר עינינו כחורתו.
ס"ה: (1) כ"י סמ: הילך תשובתו; או"ו: וע"ו השיבו ר"ש וה"ר מאיר חתנו וצ"ל בתשובה המתחלת אור נונה. ור"א אשכנזי [ע' 363 אות 1] העיר שם שלא כהוגן; כוה"פ: והתשובה בסודר רש"י ע"ב 79 וכו'. (2) = [סדר] המקראות (כ"ה כנרפס שם ובס' רש"י). (3) וסוה נוכח להחליט שתשובה זו נתחברה לאחר שנת תת"פ [1070], וזו פטירתו של רבו השלישי של רש"י. (4) ובנדפס: חלוקין להחזיר הדבר ליושנו. (5) שם: ואמרין. (6) שם: ביום שני, סבור אלוף; ס' רש"י: יהיה סבור שאלול בו. (7) ס' רש"י: עולה לו.

61, 65. הלכה לדורות: 116. הלכה למעשה: 116, 160, 213, 352. הלכה למעשה
מטיני: 46—145. הלכות המצות: 379.

הלכתא: 102, 114, 129, 141, 186—87, 196, 236, 269, 271, 309, 325,
335, 338, 353. הלכתא בלא טעמא: 321 אות 3. הלכתא כלוי: 63—361. הלכתא
כרב באיסורי: 114, 133, 141 אות 75, 309, 362. הלכתא כרבנן: 147. הלכתא
כר' שמעון: 141.

הפקר: 196. הפקר ב"ד: 266. הקדש: 266, 366.
הקפת התיבה: 150 אות 31.
הרגרב [=גזירות תתנין]: 245.
הרשאה: 231; 259, 260.

ז

זבה: 31.
זקניס: 84. (רבו) הזקן [=ר"י בר' יקר]: 160 אות 1.
זרח בר' אברהם: 99.

ח

חביבי: 16, 74, 96, 123, 296.
החבר [=תואר כבוד לרש"י בילדותו]: 253.
חגור: 06—305. חולה: 96, 107, 117, 233, 283, 329.
חול המועד: 53—150, 209.
חוק: 11. חוק הגלחים: [=חוק הכומרים פרונדאברוט]: 10 אות 10.
חוקה: 64, 72, 102, 244, 299. חכמי ישראל: 296.
חלה: 45, 136, 204, 321. חמודי: 69—68.
חליצה: 193. חליצת מומר: 193, 194 אות 9.
חנוכה: 41, 46, 319, 352.
ר' חננאל: 14.
חרוזים: 7, 20, 22, 25, 175 אות 2, 267, 363 אות 88.
חרס העיקול: 278 אות 54.

ט

טבחיים: טבחי גויס: 63, 65. טבחי ישראל: 97, 159, 328.

- מסור: 196. מס העיר: 91—290. מסחר עם הגוים: 139, 180, 200, 302.
 מעמד: 257. מערופיא: 139 אות 11.
 מעשה (=שהיה): 20, 39, 58, 73, 94, 140, 142, 164—5, 173, 174.
 175, 201, 202, 203, 208, 253, 289, 302, 308, 313—14, 327, 329 (2),
 344—5, 350, 352—3, 357, 365.
 מעשר: 268, 270.
 מקרא תרגומית של שמעיה: 241 אות 72.
 ר' משה [=ר' שלמה]: 155 אות 2. ר' משה אבן חביב: 235.
 ר' משולם [=ר' שלמה]: 340 אות 14. ר' משולם בר' יקותיאל: 281 אות 1.
 משומדים: 189, 190, 191, 192 אות 9—10, 98—193, 230.
 משחק: משחק האגחים בשבת וי"ט: 316. משחק הכדור בשבת: 317.
 משכון: 345. משכנות הגוים: 42, 103, 273. משכנות הכומרים:
 365 אות 2. משכנות ישראל: 109, 199, 255, 273, 367.
 משל: 159, 289.
 מתנה: 240, 291, 298. מתנה סמירתא: 240. מתנות-פורים לגוים: 159.
 מתנות עוגות לביצים לרש"י מאת הגוים בשמיני של פסח: 142. מתנות יין
 בימים טובים לרש"י: 185.
 ר' מתתיהו בר' משה: 241.

נ

- נאמנות: 281.
 נדה: 99, 205, 342—43.
 נדוי: 86, 88—287. נדוי-הקהל: 288, 290.
 נדרים: 85, 366.
 נרבם נהילאי: 341 אות 6. נרבם חשון גאון: 194.
 נוסחאות בדוקות לגאונים הקדמונים: 138, 141.
 נוצרים: 177. נכרי: 188, 283. נכרית: 136, 158.
 נכסי מלוג: 269. נכסי צאן ברזל: 121.
 נקור-הבשר: 20, 73—4.
 נשיאת-כפים: 91—190. נשיקה: 287.